

YASHIL

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

№5

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

*Elektron nashr. 505 sahifa.
E'lon qilishga 2025-yil 1-mayda ruxsat etildi.*

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoira Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate

Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society

Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences

Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor

Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor

Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor

Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor

Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)

Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)

Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan

Buzrukxonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor

Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences

Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer

Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor

Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)

Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)

Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor

Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)

Mirzaliyev Sanjar Makhmatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE

Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlal Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Khusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Rakhimovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridakhon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

“Zavur kollektor suvlarining kimyoviy tarkibi tahlili va ularni tozalash zarurati (Qoraqalpog‘iston Respublikasi misolida)”.....	20
Kungiratbay Sharipov, Ma‘ruf Nurmanov	
Forming demand and stimulating sales in Uzbekistan.....	26
Musayeva Shoirazimovna	
Членство в ВТО как драйвер развития: взгляд Узбекистана через призму опыта Вьетнама и Казахстана.....	30
Ж.Я.Нуриллаев	
Mamlakatimizda tizimli ahamiyatga molik banklarni aniqlash tartibi va ularning bank tizimi moliyaviy barqarorligiga ta’siri tahlili.....	37
Xolmamatov Farhodjon Kubaevich	
O‘zbekiston respublikasida aholi bandligini ta’minlashdagi dolzarb masalalar	44
Ibragimov Elmurod Gulboynor o‘g‘li	
O‘zbekiston respublikasida elektr energiyasi ta’minoti hajmini yalpi ichki mahsulot hajmiga ta’sirini ekonometrik tahlil qilish.....	48
Fayziyev Rabim Alikulovich	
Raqamli iqtisodiyot sharoitida tijorat banklarining xizmat turlarini takomillashtirish amaliyoti	60
Umurzoqova Adiba Ochilovna	
Qishloq xo‘jaligi kooperativi boshqaruv tizimida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning o‘ziga xos xususiyatlari	67
Abduraxmanov Ramazon Abdullayevich	
O‘zbekistonda qishloq xo‘jaligi mahsulotlari umumiy hajmini prognozlashda ekonometrik modellar (yillik)	72
Qodirov Farxod Amirovich, Bo‘ribaeva Qundiz Muratbaevna	
Oziq-ovqat mahsulotlari xavfsizligi tizimini takomillashtirishning nazariy va amaliy jihatlari.....	77
Mahamatova Maftuna	
Xufiyona va yashirin iqtisodiyotning amaliy tahlili o‘zbekiston miqyosida.....	83
Koshanov Abdimurat Azat uli	
Soliq tizimini barqarorligini belgilovchi omillar tahlili.....	87
Nurillayev Jasurbek Davronbekovich	
Mahalliy budjetlar daromad manbalarini mustahkamlash omillari.....	92
Soatova Nodira Boboxanovna	
Bank infratuzilmasining raqamli transformatsiyasi va resurslar bazasi shakllanishi: nazariy asoslar va texnologik yondashuvlar.....	97
Raxmatov Azizjon Jaloliddinovich, Jumayev Muzaffar Mahmud o‘g‘li	
Ichki auditning transformatsion potentsiali: tahliliy amallarni takomillashtirish orqali samaradorlikni oshirish.....	102
Misirov Akbarali Pardaboyevich, Ismoilov Asadbek Abdusamat o‘g‘li	
Xorijiy mamlakatlarda yashil moliyalashtirishni rivojlantirish yo‘llari.....	110
Qorriyeva Shahnoza Safarbayevna	
Yashil moliya – iqtisodiy rivojlanish mexanizmi sifatida	117
Nodir Xidirov G‘iyosaliyevich	
Xo‘jalik yurituvchi subyektlarning likvidiligi va moliyaviy barqarorligini ta’minlashning xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati	122
Bauyetdinov M.J.	
Теоретические подходы к определениям агрессий социально - экономической и политической стабильности государства как фактор повышения рекреационных потребностей	128
Алимова Райхона Баходировна	
Innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida talabalarning metodik tayyorgarligini shakllantirish.....	139
Komilov Umidjon Normurod o‘g‘li, Tulyaganova Gulnoza Olimjon qizi	

Kichik biznes subyektlarini moliyalashtirish manbalari	143
Nematulloev Suxrob Sobirovich	
Bir qatlamli elastik asosda joylashgan to'sinning seysmik kuchlar ta'siridagi tebranishining V.Z. Vlasov usuli asosida analitik tadqiqi	148
Kamola Xaydarova	
"Sibir daryolarining burilishi" loyihasining tarixiy va retrospektiv tahlili	153
Mahmudov Nosir Mahmudovich	
Sarguzasht turizmini rivojlanishi va sarguzasht turlarda turistlarning xavfsizligini ta'minlashda instruktor-gidlarning roli	159
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o'g'li	
Scientific-theoretical foundations of the use of ict in ensuring management efficiency and security in enterprises	165
Khalilov Bekzod Akhmatovich	
Tijorat banklarida kredit riskini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari.....	171
Mirtursunova Dinara Anvarovna	
O'zbekiston respublikasi tijorat banklarida masofaviy bank xizmatlarini joriy etishni takomillashtirish yo'llari.....	175
Tangriyev Izzat Raxmatullayevich	
Qashqadaryo viloyatida eko va etno turizmni rivojlantirishning istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi.....	181
Erkayeva Barno, Xushvaqto'v Ramziddin	
O'zbekiston bank tizimida raqamli valyutalar va yashil investitsiyalar integratsiyasini takomillashtirish	186
Nodirov Azizxon Asrorovich	
Global energiya noaniqligining o'zgaruvchanligi ekonomertik modellari	192
Bexzod Qo'ziboev	
Экоцифра: цифровизация МСП для зеленого устойчивого роста	197
С.С. Убаева	
Qishloq xo'jaligini barqaror rivojlantirish va ekologik toza hududni yo'lga qo'yishning ahamiyati	201
Ergashov Ulug'bek Zoxidjonovich	
Statistika fanining shakllanish bosqichlari va rivojlanish tendensiyalari.....	206
Nabixodjaev Abbas Abdupattahovich, Umarova Mukaddas Abbasovna	
Hududlarning atmosferaga chiqaradigan zararli chiqindilar miqdorini sanoat mahsulotiga nisbati bo'yicha tahlili	210
Baqoyev Husan Nuriddinovich	
Qayta tiklanadigan vodorod narxlari strategiyasini o'rganish: xarajat noaniqliklarini bartaraf etish	216
Nuraliyeva Komila Sanakulovna	
Qishloq xo'jaligini "yashil" iqtisodiyot asosida rivojlantirishga o'tishning zarurligi va mohiyati	221
Yoldoshev Mutalib Ibrohimovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda "yashil investitsiyalar" dan foydalanishning xorij tajribalari	225
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna, Rustamova Nasiba Arslanovna	
Ijtimoiy iqtisodiy ehtiyojlar va ularning iqtisodiy rivojlanishdagi o'rni.....	230
Raxmonova Feruza Musaqulovna	
Oliy ta'lim xizmatlarini ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotda tutgan o'rni.....	234
Mirzaxajeva Shaxzoda Shuxratovna	
Tijorat banklari muammoli kreditlarining likvidlilikka ta'siri.....	240
Karshiyev Adham Anvarovich	
Kichik firmalarning raqobatbardoshligini oshirishning nazariy metodologik jihatlari.....	245
Ruzmetov Davron Ibrogimovich, Aliyev Maqsudbek Erkinovich	
Xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatlari.....	251
Talapova Nargiza Baxriddinovna	

“Deviant xulq-atvorli o‘smirlarning ijtimoiy moslashuvining psixologik xususiyatlari”	255
Saidbekova Feruza Anvarbek qizi	
Aholi daromadlarini diversifikatsiya qilishda davlat siyosatining roli va imkoniyatlari	258
Nutfullayev Shohrux Mexli o‘g‘li, Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	
Анализ показателей развития зелёной химии по всему миру и в узбекистане за последние десять лет	262
Фозилова Фирангиза Комиловна	
Tijorat banklarining o‘zbekiston respublikasi iqtisodiyotiga ta’siri	270
Masharipov Rasulbek Jo‘rabekovich	
Biznes birlashuvda buxgalteriya hisobi va auditni takomillashtirish yo‘nalishlari	273
Hamroyeva Zuhra Amiral qizi, Xayitboyeva Laylo Oybekovna, Mirzarayimov Sardorbek Ravshanovich	
O‘zbekiston respublikasida pul-kredit siyosatining maqsadi	277
Adilov Zuxriddin Marip o‘g‘li	
Qishloq xo‘jaligi mahsulotlarining ishlab chiqarish va bozorlararo aloqalarining statistik o‘zgarish tendensiyalari	281
Zakirova Umida Maxamadaminovna	
Iqtisodiy bilimlarni shakllanishi va rivojlanishi	286
Po‘latov Abdulloh Xolxo‘jayevich	
Теоретические основы эффективного управления финансовыми ресурсами предприятий с государственной долей (на примере узбекистана)	291
Ахмедов Дилшод Турсункулович	
Robototexnika asoslari va maktab ta‘limida qo‘llanilishi	298
Tuxliyev Muslimbek Sherzod o‘g‘li	
Sun‘iy intellektlar yordamida o‘quvchilarni hayotiy faoliyat ko‘nikmasini shakllantirishi	303
Mirxasilova Zulfiya Kochkarovna, Abdurahmanova Ozoda Djo‘rayevna, Kurbanov Azimjon Jo‘raboy o‘g‘li	
Levi tengsizligi uchun A.N. Kolmogorov teoremlari	316
Saypiddinov Shukurullo Sadrdinovich, Baxramov Rustamjon Qambarali o‘g‘li	
Rivojlanayotgan mamlakatlar bank tizimida raqamli moliyaviy texnologiyalarni joriy etish afzalliklari	320
Xodjimamedov Akmal Ashurovich, Umedov Abdullo Umedovich	
O‘zbekiston respublikasining mdh mamlakatlari bilan tashqi savdo faoliyati tahlili: o‘zgarish tendensiyalari va istiqbollari	326
Ilyosov Asrorjon Axrorjon o‘g‘li, Abdullaev Alisher Maxmudovich, Tuxtasinova Muxayyo Mirzasultonovna	
Elektron tijoratni rivojlantirishning xorij tajribasi	330
Madieva Zuxra Iskandarbekovna	
Inson resurslarini o‘rganishning asosiy yondashuvlari: mohiyat-ta’rifiy tahlil	336
Bakirov Qobiljon Mamatyusupovich	
Bandlikni ta’minlashda davlat tomonidan institutsional muhit yaratishning roli	340
Dilorom Tojiboyeva, Umida Ravshanovna Anvarova	
Mamlakatimizda islom moliyasini rivojlantirish maqsad va choralari	346
Xoliyorov Xomid Boynazarovich	
Разработка экспертной системы для оценки финансового состояния предприятия	352
Tajibayeva Kizlargul Ajiniyazovna	
Farg‘ona vodiysi viloyatlarida kichik biznes ko‘rsatkichlarining o‘zgarishi: panel regressiya tahlili	362
Tojiyeva Muhabbatxon Mansurjon qizi	
O‘zbekiston Respublikasida makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarni hisoblashdagi asosiy muammolar va ularning yechimlari	368
Farmonov Ilhomjon Iqboljon o‘g‘li	
Xorijiy tajriba asosida korxonalar innovatsion faolligini boshqarishni takomillashtirish	374
Hakimova Nozimaxon Sobirjon qizi	
Mahalliy davlat hokimiyati organlarida milliy kadrlar zaxirasini shakllantirish	380
G‘aniev Elyor Sobirjonovich	
O‘zbekistonda sirkulyar iqtisodiyotga o‘tishning ahamiyati	386
Mirzayev Muzaffar Maxmudovich	

The role of international investments in greening and ecological rehabilitation of the aral sea region	392
Ospanova Feruza Bazarbaevna	
“Зеленое направление” совершенствования бухгалтерского учета	397
Ибрагимов Гайратжон Артикович	
Xarajatlarni kelib chiqish joylari va javobgarlik markazlari bo'yicha hisobga olishni takomillashtirish	403
Xamidova S.Ya.	
Mintaqalarni iqtisodiy rivojlantirishning metodologik asoslari va ularni takomillashtirish.....	409
Toshaliyeva Saodat Toxirovna	
O'zbekistonda kichik turar joy biznesini rivojlantirishda xorijiy tajribalar	414
Yo'ldashev Bekzodjon Sherzodjon o'g'li	
Tijorat banklarida davlat maqsadli dasturlarini moliyalashtirish yuzasidan ilmiy-nazariy qarashlar.....	419
Shodiyev Shuhrat Sunnat o'g'li	
Qandolat mahsulotlari bozorida marketing strategiyalaridan foydalanishning xorijiy mamlakatlar tajribasi.....	426
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi	
Risk management in commercial banks, methodological approaches and practical implementation	433
Baymuratova Zina Aqilbekovna, Jarilkapova Naubaxar Paraxat qizi	
The impact of competition on economic growth: evidence from uzbekistan's automotive industry.....	439
Saydaliyeva Dilrabo Baxriddin qizi	
Raqamli texnologiyalarning oliy talim xizmatlarini rivojlantirishdagi o'rni.....	444
Mirzaxadjayeva Shahzoda Shuxratovna	
Развитие производства сельскохозяйственной продукции путем развития цифровых технологий.....	450
Юсупов Мухиддин Соатович	
Tijorat banklarida loyihaviy moliyalashtirish risklarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish	457
Berdiyev Akram O'ktamovich	
Iqtisodiy tarmoqlarni soliqqa tortish orqali investitsiya loyihalarini rivojlantirish.....	463
Sharipov Eldor Salohiddin o'g'li	
Iqtisodiyotda investitsiya va kredit salohiyatini bank faoliyatiga ta'siri.....	468
Ergashova Nilufar Sobirovna	
Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish	473
Tashmukhamedova Karima Samatovna	
Ziyorat turizmini rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari va istiqbollari.....	479
Kurbanova Mohinur Xabib qizi	
Xalqaro sayohat lug'ati va uning shakllanishi.....	487
Abduxadova Zilola Djamoliddinovna	
Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari va uni o'zbekiston respublikasi hisob tizimini rivojlantirishdagi o'rni va ahamiyati.....	492
Quvvatov G'olibjon Baxtiyor o'g'li	
Kooperatsiyalarning tutgan o'rni va ahamiyati.....	501
Mirzayev Musurmon Umidullayevich, Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich	

KOOPERATSIYALARNING TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI

Mirzayev Musurmon Umidullayevich

TDAU Biznesni boshqarish kafedrası katta o'qituvchisi
mmmirzaev2015@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-0990-7587>

Ziyadullayev Ilhom Narkobilovich

ziyadullayevilhom29@gmail.com
<https://orcid.org/0009-0009-8277-5144>
TDAU Biznesni boshqarish kafedrası katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada qishloq xo'jaligida kooperatsiyalarning ilmiy asoslari hamda meva-sabzavot maxsulotlarini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan fermer va dehqon xo'jaliklari o'rtasidagi kooperatsiyaviy munosabatlarni rivojlantirish va kooperatsiya tizimini iqtisodiyotda tugan o'rni keltirilgan.

Kalit so'zlar: kooperatsiya, samaradorlik, sof foyda, bozor iqtisodiyoti.

Abstract: В статье рассматриваются научные основы кооперации в сельском хозяйстве, а также развитие кооперативных отношений между фермерами и дехканскими хозяйствами, специализирующимися на производстве плодоовощной продукции, и роль кооперации в экономике.

Key words: кооперация, эффективность, чистая прибыль, рыночная экономика.

Аннотация: В статье рассматриваются научные основы кооперации в сельском хозяйстве, а также развитие кооперативных отношений между фермерами и дехканскими хозяйствами, специализирующимися на производстве плодоовощной продукции, и роль кооперации в экономике.

Ключевые слова: кооперация, эффективность, чистая прибыль, рыночная экономика.

KIRISH

Agrosanoat majmuida kooperatsiya bu qishloq xo'jaligi maxsulotlari etishtirish va iste'molchilarga tayyor maxsulot sifatida etkazib berish asosida o'z daromadlarini ko'paytirishga qaratilgan mustaqil xo'jalik subektlarining o'zaro kelishilgan va erkin holdagi birlashmasi bo'lib, ular o'zaro kooperatsiya jarayonlarini tashkil qiladi. Respublikamizda qishloq xo'jalik mahsulot etishtiruvchilarni qo'llab quvvatlash maqsadida bir qancha islohotlarni amalga oshirilayotgani bu sohada e'tibor darajasini berligilab beradi, O'zbekiston Respublikasining 08.11.2024-yildagi O'RQ-995-son Qonuni "Qishloq xo'jaligi kooperativi to'g'risida" yaqqol misol bo'la oladi. Unda qatnashadigan har-bir a'zo o'zi qo'shgan hissasiga qarab daromad oladi. Odatda kooperatsiya oddiydan murakkab kooperatsiyaga qarab rivojlanib boradi. Oddiy kooperatsiyada – bir xil aniq faoliyatdagi sub'ektlar birlashsa, murakkab kooperatsiyada mehnat taqsimotiga asoslangan, ixtisoslashgan ishlab chiqarish subektlari birlashadi. Bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarishning har xil jarayonlarini bajaruvchi subektlardan tashkil topgan kooperatsiya ko'proq ahamiyatga ega bo'ladi. Meva-sabzavotchilik sohasida mahsulot ishlab chiqarish, qayta ishlash, saqlash, xizmat ko'rsatish va sotish (eksport qilish) jarayonlarini o'zaro integratsiya qilish, klasterlar (kooperatsiya) faoliyatini rivojlantirish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va eksport hajmini oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 15.12.2021-yildagi PQ-52-son qarorning qabul qilinishu bu sohani rivojlantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi [1].

Shu sababli kooperatsiyalar faoliyati xorijiy davlatlarda ancha keng rivojlangan. Jumladan, Xalqaro kooperativ aliyans (International Co-operative Alliance) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'ylab 1 mlrddan ortiq odam

kooperativlarga a'zodirlar. A'zolarining eng ko'p soni 305,6 mln a'zolarga va 30,000 ga yaqin kooperativlarga ega AQSHga to'g'ri keladi. Kanadada har uchinchi fuqaro kooperativ a'zosi hisoblanadi. Fransiyada kooperativlar fuqarolarni 700 ming ish o'rni bilan ta'minlaydi. Yaponiyada fermerlarning 91%i kooperativlar asosida tashkil etilgan. Quvaytda chakana savdoning 80%i iste'mol kooperativlari tomonidan amalga oshiriladi. Dunyodagi eng yirik kooperativ korxonalarining jami daromadi 1.6 trln AQSH dollarini tashkil qiladi. Xalqaro mehnat tashkilotining ma'lumotlariga ko'ra, moliyaviy kooperativlar 857 mln kishiga (dunyo aholisining 13 %) xizmat qiladi, qishloq xo'jaligi kooperativlari qishloq xo'jaligi mahsulotlarining 50 %ini ishlab chiqaradi. Mamlakatimizda ham so'nggi yillarda kooperatsiyalarni rivojlantirish maqsadida 10 ga yaqin normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Ular, asosan, paxta xomashyosini etishtirish va qayta ishlash, meva-sabzavotchilik, sanoat sohasidagi kooperatsiyalarni rivojlantirish, tadbirkorlik subyektlari va aholi o'rtasida kooperatsiyalarni kengaytirishga qaratilgan.

Qishloq xo'jaligida kooperatsiya: vertikal va gorizantal shaklda bo'lishi mumkin.

Vertikal kooperatsiya – bu maxsulot ishlab chiqarish, qayta ishlash va tayyor holda iste'molchilarga etkazib berishgacha bo'lgan jarayonlarni o'z ichiga oladi va ko'proq yuqori organlar ishtirokini ko'zda tutadi. Gorizantal kooperatsiya esa asosan bir xil faoliyat bilan shug'ullanuvchi subektlar ishtirokida tashkil etilib ular faoliyatiga yuqori organlar aralashuvi cheklanadi.

Umuman kooperatsiyada turli xo'jalik yuritish va mulkchilik shakllaridan qa'iy nazar ularning huquqiy maqomlari saqlab qolingani tarzda erkin birlashadilar. Kooperatsiyalar esa xo'jalik yuritish sub'ektlari bo'lib, o'ziga xos xususiyatlarga ega. U alohida ijtimoiy-iqtisodiy ishlab chiqarish usuli ichida ishlab chiqarish kuchlarining mavjudligi va rivojlanishining ma'lum bir ijtimoiy shaklidir.

Xulosa qilib aytganda, kooperativlar mamlakatimiz milliy iqtisodiyotining ajralmas, tarkibiy qismi sifatida ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilishning muhim vositasiga aylanishi lozim.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Mazkur mavzu doirasida ko'plab xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlar tadqiqot ob'ekti sifatida o'rganilgan. Bu A.V.Chayanova M.I.Tugan-Baranovskiy N.S. Xushmatov kabi iqtisodchi olimlar tomonidan tadqiq etilgan. Jumladan, M.I.Tugan-Baranovskiy asosiy e'tiborini kooperatsiya shakllari va kooperatsiya jarayonining ijtimoiy jihatlariga qaratib, uni ijtimoiy harakat sifatida talqin qilgan bo'lsa, A.V.Chayanov o'z ishlarida kooperatsiyaning iqtisodiy jihatlarini tadqiq etadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Agrosanoat majmuida kooperatsiya bu qishloq xo'jaligi maxsulotlari etishtirish va iste'molchilarga tayyor maxsulot sifatida etkazib berish masalalarini ilmiy va amaliy jihatdan o'rganishda statistik ma'lumotlar, tanlanma usulda belgilash, nazariy falsafiy, obyektiv yondashuv, iqtisodiy tahlil usullaridan foydalanish asosida ilmiy xulosalar shakllantirildi. To'plangan ma'lumotlar asosida tizimli hamda taqqoslama yondashuv kabi uslublardan samarali foydalanildi

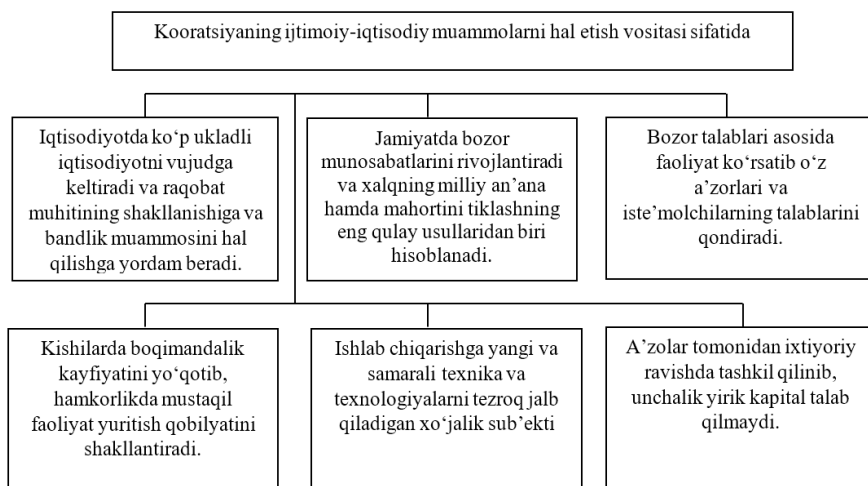
TAHLIL VA NATIJALAR

Kooperativ faoliyati qishloq xo'jalik ishlab chiqarishini ixtisoslashtirishni rivojlantirish zaminida ishlab chiqarish samaradorligini va maxsulot sifatini oshirish, maxsulot ishlab chiqarish hajmlarini ko'paytirish, mehnat unudorligini oshirish va maxsulot tannarxini pasaytirishning juda katta imkoniyatlari mavjud. Iqtisodiyotni erkinlashtirish va modernizatsiyalash sharoitida qishloq xo'jaligida bozor munosabatlarini rivojlantirish uchun uning istiqbolli o'zgarishlarini nazariy jihatdan yaxshi tushunish lozim. Bu sohada xatolarga yo'l qo'ymaslik iqtisodiy islohatlarni kooperatsiya shakllariga nisbatan to'g'ri tashkil etish va amalga oshirish zarur.

Shu sababli kooperativ tashkilotlarini jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni hal etishdagi ahamiyatini umumlashgan holda quyidagi shakl orqali ifodalashni o'rinli deb hisoblaymiz.(Rasm 1)

Mamlakatimizda aholi o'sish sur'atlarining yuqoriligini hisobga olgan holda yangi ish o'rinlarini tashkil etish zaruriyati kooperativ faoliyatini rivojlantirishni hamda uni har tomonlama qo'llab-quvvatlashni talab etadi.

Buning uchun mamlakatimizda to'plangan va xorij mamlakatlarining boy tajribalariga va kooperativ harakati nazariyotlarining ilmiy ishlariga tayangan holda, o'z imkoniyat va xususiyatlarimizdan kelib chiqib agrar islohatlarning navbatdagi bosqichlarini amalga oshirishimiz maqsadga muvofiqdir.

1-jadval. Bozor iqtisodiyoti sharoitida kooperativlarning tutgan o'rni.

Kooperatsiya jarayonlarini meva-sabzavot maxsulotlarini ishlab chiqarishga ixtisoslashgan fermer va dehqon xo'jaliklari, saqlash, hamda ularni qayta ishlovchi korxonalar, tayyor maxsulotlarni sotuvchi savdo tashkilotlari o'rtasida ixtiyoriylik asosida tashkil etish mumkin. Bu kooperatsiyalarni shakllantirishda ularning tashkiliy-iqtisodiy asoslari muhim ahamiyatga ega [3].

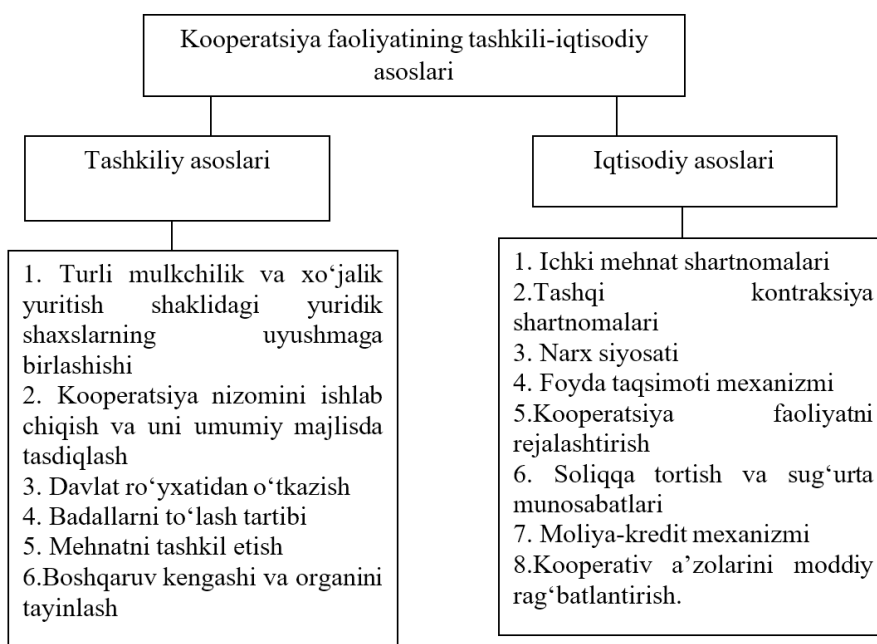
Meva-sabzavot maxsulotlari ishlab chiqaruvchi xo'jaliklar o'zaro ixtiyoriy ravishda dehqon, fermer yoki boshqa turdagi xo'jalik sub'ekti bo'lishidan qat'iy nazar ta'sis jamg'armasini tashkil etib, ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish yoki sotish bo'yicha kooperatsiyalarni tashkil etishlari mumkin. Ularning tashkiliy tuzilishi mehnatni tashkil etish yoki ishlab chiqarish faoliyatidan kelib chiqadi. Kooperatsiya jarayoniga kooperatsiya nizomini tan oluvchi va uning talablariga rioya qiluvchi, kooperatsiya faoliyatida va uning jamg'armalarini shakllantirishda ishtirok etuvchi yuridik shaxslar a'zo bo'lishlari mumkin.

Garchi kooperatsiyalarning tashkiliy-iqtisodiy asoslari ularning yo'nalishi bo'yicha o'zgarib tursada, umumiy ko'rinishda kooperatsiyaning tashkiliy-iqtisodiy asoslarini quyidagicha ifodalash mumkin.

Suv resurslardan foydalanish Suv iste'molchilari uyushmalalarini kooperativlar faoliyati bilan birlashtirish tizimini amalga oshirilishi kerak [4].

Demak kooperatsiya – bu bir necha xo'jalik yurituvchi shaxslarning aynan bir ishlab chiqarish jarayonida turli xil, ammo bir-biri bilan o'zaro aloqador ishlab chiqarish faoliyatini yuritish asosidagi mehnatni tashkil etish shakli hisoblanadi.

2-jadval. Meva-sabzavotchilik tizimida kooperatsiyaning tashkiliy-iqtisodiy asoslari

Bozor iqtisodiyoti va turli xo'jalik yuritish shakllari faoliyat yuritayotgan meva-sabzavot kichik majmuidagi kooperatsiya esa mustaqil xo'jalik sub'ektlarining o'z daromadlarini ko'paytirish maqsadida o'zaro manfaatdorlik asosida ixtiyoriy birlashib, iste'molchilarga meva-sabzavot maxsulotlari va ularni qayta ishlash asosida tayyor maxsulot etkazib berishga yo'naltirilgan bozor talablari asosidagi faoliyat hisoblanadi.

Kooperativning maqsadi o'z a'zolari daromadlarini oshirish, qishloq xo'jaligi va sanoat maxsulotlarini ishlab chiqarishda xarajatlarni kamaytirish va bozordagi movqeini oshirishdan iborat.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Kooperativlar quyidagi tamoyillar asosida faoliyat ko'rsatadi:

-xolislik va ochiq a'zolik tamoyili, har-bir qishloq xo'jalik maxsulotlarini ishlab chiqaruvchi shaxslar kooperativga a'zo bo'lishi va daromad olishi uchun kooperativ nizomiga va qoidalarga bo'ysinishi zarur;

-alohidalik tamoyili, kooperativ faqat o'z a'zolariga xizmat ko'rsatadi;

-a'zolarining majburiyatlilik tamoyili. A'zolar kooperativ xo'jalik faoliyatini yuritishda majburiyatlarni (maxsulotlarni sotishda yoki moddiy-texnika resurslarini kooperativ orqali sotib olishda, uning xizmatlaridan foydalanishda va xokoza) o'z zimmalariga olishi lozim.

-a'zolar tomonidan pay badallarini to'lash va kooperativning xo'jalik faoliyatida qatnashishi to'g'risidagi tamoyil (kooperativ orqali sotilgan maxsulotlar hajmiyoki moddiy-texnik resurslarni kooperativdan olingan hajmiga qarab);

-kooperativ to'lovlari tamoyili, ularning har yilgi iqtisodiy faoliyatidan olingan moliyaviy natija daromad bo'lib hisoblanmaydi. Kooperativ a'zolarining xo'jalik faoliyatiga qatnashishiga qarab olingan moliyaviy natijaning asosiy qismi kooperativ a'zolariga mutanosib ravishda taqsimlanadi;

-demokratik boshqarish tamoyili. Ustav jamg'armasiga qo'shgan badali qiymatidan qat'iy nazar umumiy yig'ilishda bitta a'zo – bitta ovoz berish huquqiga ega;

-a'zolarini o'qitish va malakasini oshirish tamoyili. Bu tamoyil kooperativ faoliyatining iqtisodiy samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Kooperativlar faoliyati ishlab chiqarishning boshqa shakllaridan tovar ishlab chiqaruvchilar tomonidan erkin tashkil qilinganligi, boshqariladigan kooperativ jamoa mulkiga asoslanganligi, moliyaviy faoliyatga jalb qilingan mablag'larning chegaralangan foizining o'sishiga qarab amalga oshirilishi kabi jihatlari bilan farqlanadi.

Agrosanoat majmuidagi xo'jalik yuritishning kooperativ shaklini rivojlantirishni shartli ravishda uch turga ajratib ko'rsatish mumkin:

makroiqtisodiy miqyosidagi ishlab chiqarish kooperatsiyasi;

ishlab chiqarish va mehnat jarayonlarida amalga oshiriladigan kooperatsiya jarayoni;

kooperatsiya xo'jalikning tashkiliy shakli sifatida.

Respublikamiz iqtisodiyoti, jumladan agrar sohada amalga oshirilayotgan ijtimoiy-iqtisodiy islohatlar tahlili shuni ko'rsatmoqdaki qo'lga kiritilayotgan yutuq va muvoffaqiyatlarning asosida iqtisodiyotni erkinlashtirish va modernizatsiyalashning o'rnini ahamiyati tobora ortib bormoqda. Shunga ko'ra hozirda iqtisodiyotni modernizatsiyalash jarayonining nazariy va amaliy asoslarini tadqiq etish tobora dolzarb ahamiyatga egadir. Ushbu jarayonda Respublika agrosanoat majmuasining etakchi tarkibiy tuzilmalaridan biri hisoblangan meva-sabzavot va uzumchilik quyi majmuasida ham tarkibiy o'zgarishlar va modernizatsiyalashni amalga oshirish orqali, meva-sabzavot va uzum maxsulotlari bozorini bozor iqtisodiyoti tamoyillari va jahon bozori konyukturasi talablariga to'liq javob beradigan qilib rivojlantirish tarmoqdagi mavjud resurs salohiyati va ichki zahiralardan tejamkorlik bilan hamda samarali foydalanishni talab etadi.

Ta'kidlash lozimki respublika qishloq xo'jaligida amalga oshirilgan keng qamrovli islohatlar natijasida meva-sabzavot va uzumchilik sohasining to'liq xususiylashib, ushbu sohada hajmi jihatidan kichik bo'lgan dehqon va fermer xo'jaliklari rivoj topishi natijasida maxsulot etishtirish va uni iste'molchiga yetkazib berish tizimi murakkablashib ketdi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. "Qishloq xo'jaligi kooperativi to'g'risida", O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 08.11.2024 yildagi O'RQ-995-son
2. Meva-sabzavotchilik sohasini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, tarmoqda klaster va kooperatsiya tizimini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 15.12.2021 yildagi PQ-52-son.
3. Qosimov J. R. Meva-sabzavot ahsulotlar kooperatsiyasining tashkiliy-iqtisodiy asoslarini takomillashtirish (qashqadaryo viloyatimisolida) Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (phd) dissertatsiyasi avtoreferati Nukus – 2023
4. Globallashuv sharoitida transcagaraviy suv resurslardan samarali foydalanishni boshqarish, Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot, 2024-yil, fevral. № 2-son. https://doi.org/10.55439/GED/vol1_iss2
5. www.lex.uz

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 5

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
